

Controle en advies: bijdrage vanuit de wetenschap

Wetenschappelijk onderzoek toont al jarenlang stelselmatig aan dat de combinatie van controle en advies in ieder geval volgens de gebruikers van de jaarrekening de onafhankelijkheid van de accountant bedreigt, stelt Harold Hassink. 'Uiteindelijk gaat het om de belangen van het maatschappelijk verkeer.'

HAROLD HASSINK*

De Nordemann-lezing van AFM-bestuurder Paul Koster heeft heel wat stof doen opwaaien (zie *'de Accountant'*, oktober 2005). De discussie ging tot nu toe vooral over de vraag of Koster deze uitspraken mocht doen (trias politica-argument), of ze goed getimed waren (tijdens het wetgevingsproces) en of het wel zo hoffelijk was het beroep niet vooraf te informeren over de inhoud van de lezing. Tegelijkertijd moet worden geconstateerd dat niet of nauwelijks is gediscussieerd over de boodschap zelf.

Terug naar de kern: de combinatie van controle en advies door accountants. Naar dit onderwerp wordt al sinds de jaren zestig empirisch onderzoek verricht. Wat zijn de belangrijkste bevindingen? Recent is een onderzoek verschenen in het tijdschrift *Accounting Forum* (R. Quick en B. War-

ming-Rasmussen, *The impact of MAS on perceived auditor independence-some evidence from Denmark*, volume 29, 2005, pages 137-168). De auteurs geven een uitvoerig overzicht van vier decennia empirisch onderzoek naar de combinatie advies (*management advisory services*) en de gepercipieerde onafhankelijkheid van accountants.

Ze bespreken diverse theoretische modellen waarin het aanbieden van adviesdiensten aan controleklanten een bedreiging vormt voor de onafhankelijkheid: adviesdiensten maken de controleklant extra belangrijk vanuit financieel perspectief, advieswerk zorgt voor een te intieme relatie met de controleklant met het verlies van een gezonde kritische houding als gevolg, en adviesdiensten verminderen het seizoenspatroon in de werkzaamheden hetgeen

wederom vanuit financieel perspectief aantrekkelijk is voor de accountant. Een enkele onderzoeker heeft geopperd dat advieswerkzaamheden de onafhankelijkheid van de accountant juist versterkt doordat de onderneming meer te verliezen heeft bij het stopzetten van de controleopdracht; in dat geval verdwijnt namelijk ook een goed ingevoerde adviseur.

De auteurs bespreken 48 empirische studies naar de relatie tussen adviesdiensten en gepercipieerde onafhankelijkheid waarin aandacht is voor de perceptie van drie groepen betrokkenen: opstellers (cfo's en financieel managers), gebruikers (analisten, aandeelhouders etc.) en controleurs van jaarrekeningen (externe, interne en overheidsaccountants).

In 31 van de 48 studies is een negatief verband vastgesteld tussen het aanbieden van adviesdiensten en de onafhankelijkheid van de accountant zoals gepercipieerd door de gebruikers van jaarrekeningen. De overige studies vinden of geen of een positief verband. In deze laatste groep studies waren opstellers en accountants relatief sterk vertegenwoordigd.

De genoemde onderzoeken hebben op verschillende manieren de relatie tussen adviesdiensten en gepercipieerde onafhan-

Hoezo 'AFM vist in verkeerde vijver'?

Anders dan Dennis Doornbos stelt (oktober 2005, pagina 52) vist de AFM niet in de verkeerde vijver, vindt Sander Heutink. Terecht richt de toezichthouder zich op alle accountantskantoren met een controlepraktijk.

SANDER HEUTINK*

Volgens Dennis Doornbos wordt de aandacht voor onafhankelijkheid vooral bepaald door publieke schandalen en zijn grote kantoren uiterst voorzichtig met de combinatie van controle en advies. Dat de aandacht voor het werk van de accountant en zijn onafhankelijkheid in het bijzonder vooral bepaald wordt door schandalen is juist. De afweging of een combinatie van controle en advies wel wenselijk is, dient op grond van professioneel judgment te worden gemaakt.

Hierbij gelden de nadere voorschriften inzake de onafhankelijkheid als leidraad. Deze zijn voor alle accountantskantoren gelijk. De angst voor schandalen mag nooit het motief zijn om een combinatie van controle en advies wel of niet goed te keuren. Niet juist is wat Doornbos beweert over kleine en grote kantoren. Volgens Doornbos is de controle in het mkb maar bijzaak en gaat het daar met name om fiscale dienstverlening. Dit zal voor sommige ondernemingen gelden maar

zeker niet voor alle. De fiscale dienstverlening aan het mkb is inderdaad belangrijk, maar hoeft de onafhankelijkheid niet te beïnvloeden: Mocht dit toch zo zijn dan dient de combinatie van fiscale dienstverlening en controle te worden verboden. Maar dat verbod moet dan uiteraard gelden voor alle accountantskantoren, ook de grote.

Dat toezicht in de vorm van marktwerking niet werkt is de afgelopen jaren wel duidelijk geworden. Een schandaal als Enron heeft zich toch voor kunnen doen. Toezicht door middel van marktwerking is in de theorie uitstekend te onderbouwen,

'Het is niet meer dan terecht dat de AFM zich richt op alle vissen in de vijver.'

kelijkheid vastgesteld; vooral in surveys en in mindere mate in experimenten en op basis van bestaande data. Naast dat via vragenlijsten een negatief verband is vastgesteld, blijkt er ook een negatief verband te bestaan tussen de omvang van de aangeboden adviesdiensten door de controlerend accountant en de schuldrating van de onderneming, de koersontwikkeling van het aandeel van de onderneming en de kans dat voor het voorstel tot herbenoeming van de accountant wordt gestemd. Hoewel niet alle empirische studies in dezelfde richting wijzen kan zowel vanuit theoretisch als empirisch perspectief worden geconcludeerd dat advieswerkzaam-

toen van mening dat accountants onafhankelijk genoeg van hun opdrachtgevers waren en ongeveer veertig procent van de aandeelhouders en ondernemingsraadsleden zag de combinatie controle en advies niet zitten.

Sinds 2003 zijn de Nadere Voorschriften inzake Onafhankelijkheid van kracht. Mij lijkt het nog te vroeg om te concluderen of de ze de onafhankelijkheid van de accountant daadwerkelijk hebben versterkt. Een probleem van deze regels is de zelftoetsing. Misschien niets mis mee vanuit het perspectief van het verbeteren van de onafhankelijkheid, maar geen sterk signaal naar het maatschappelijk verkeer.

‘Waarom zou de AFM zich als hoeder van het maatschappelijk belang niet publiekelijk mogen uitspreken over dit onderwerp?’

heden een bedreiging vormen voor de onafhankelijkheid van de accountant, in ieder geval volgens gebruikers van jaarrekeningen.

De meeste van de 48 studies vonden plaats in Engelssprekende landen. Maar ook in de Nederlandse context is al in de jaren tachtig door het Limperg Instituut vastgesteld dat het niet helemaal goed zat met de gepercipieerde onafhankelijkheid van accountants. Slechts iets meer dan de helft van de aandeelhouders en bankiers waren

De Amerikaanse top-onderzoeker Francis (J.R. Francis, *British Accounting Review*, What do we know about audit quality?, volume 36, 2004, pages 345-368) zegt over de combinatie van controle en advies: *“in my view this is a losing public-relations battle and I believe the time has come for the accounting profession to stop providing non-audit services for audit clients”*.

Afgaande op de reacties van de afgelopen weken zou dit een drastisch besluit zijn. Echter, wanneer uit nader onderzoek zou

blijken dat de Nadere Voorschriften uiteindelijk niet bijdragen aan het herstel van vertrouwen in de onafhankelijkheid van de accountant, is het onvermijdelijk dat scheiding tussen controle en advies (opnieuw) op de (politieke) agenda komt.

Juist omdat het maatschappelijk verkeer zorgen heeft over de onafhankelijkheid van de accountant, in combinatie met het feit dat het maatschappelijk verkeer geen stem heeft, is het vreemd dat de Autoriteit Financiële Markten als hoeder van het maatschappelijk belang zich publiekelijk niet zou mogen uitspreken over dit onderwerp. Waarom moet overleg zich beperken tot het besloten verkeer van de directiekamers van de raden van bestuur van de grote kantoren? Uiteindelijk gaat het toch om de belangen van het maatschappelijk verkeer?

Overigens hoeft geen enkele accountant zich persoonlijk aangesproken te voelen. Het gaat immers niet om de vraag of in individuele gevallen de kwaliteit van de controle lijdt onder het gegeven advies. Het draait om het beeld dat bij de samenleving wordt opgeroepen; niet onbelangrijk voor een beroep dat bestaat bij de gratie van maatschappelijk vertrouwen.

Noot

* Harold Hassink is hoogleraar accountantscontrole aan de Universiteit Maastricht.

maar in de praktijk werkt het eenvoudigweg niet. Een toezichthoudende instantie is dan ook voor controleopdrachten, hoe groot of klein ook, bittere noodzaak. Volgens Doornbos is het toezicht op kleine en middelgrote accountantskantoren nu minimaal. Dat toezicht is echter mede geregeld in de Verordening op de kwaliteits-toetsing, uitgevoerd door het College Toetsing Kwaliteit. In de verordening is vastgelegd dat systemen van kwaliteitsbeheersing en -bewaking bij alle accountantskantoren moeten worden getoetst op opzet en werking. Hierbij worden ook individuele vestigingen bezocht en worden individuele dossiers beoordeeld. Deze toetsing geldt voor alle accountantskantoren. Dus hoezo toezicht op kleine en middelgrote accountantskantoren minimaal? Ook hebben kleine en middelgrote accoun-

tantskantoren, net als de grote, te maken met de nieuwe ontwikkelingen op het gebied van toezicht. Met de Wta en de vereiste vergunning voor een wettelijke controle als onderdeel daarvan op komst, nemen ook de kleine en middelgrote kantoren voldoende maatregelen om daarvoor in aanmerking te komen. Eén van deze maatregelen is het voldoende waarborgen van de onafhankelijkheid. De AFM heeft hierin een toezichthoudende rol. Dat toezicht strekt zich niet alleen uit tot de grote maar terecht ook tot de middelgrote en kleine accountantskantoren. Aangezien ook kleine en middelgrote accountantskantoren de nadere voorschriften inzake de onafhankelijkheid als leidraad hanteren, fiscale dienstverlening de onafhankelijkheid niet in gevaar hoeft te brengen, toezicht in de vorm van markt-

werking niet werkt en ‘echt’ toezicht plaatsvindt vanuit het CTK en de AFM, is de bewering dat de AFM zich te veel richt op de grote accountantskantoren onterecht. Iedere controleopdracht brengt een commerciële relatie tussen accountantskantoor en klant met zich mee, dus bestaat bij iedere controleopdracht het risico dat de onafhankelijkheid in gevaar komt. De AFM is de toezichthoudende instantie voor iedere wettelijke controleopdracht. Het is dus niet meer dan terecht dat de AFM vist in die vijver waarin alle wettelijke controleopdrachten zich bevinden, en zich daarbij richt op alle vissen in die vijver.

Noot

* Sander Heutink is werkzaam bij Berk Accountants en Belastingadviseurs. Dit artikel is geschreven op persoonlijke titel.

Waarom opties geen echte kosten zijn

De helft van de analisten berekent de winst per aandeel nog altijd exclusief de kosten van stockopties. Lood om oud ijzer, meent Kees Storm: op de vermogenspositie van bedrijven hebben die 'kosten' namelijk geen enkel effect. Stock appreciation rights zijn wel echte kosten.

KEES STORM*

In The Wall Street Journal van 12 juli 2005 verscheen een artikel *Analysts Turn Blind Eye To Stock-Option Costs* met als subtitel *Many ignore the impact on earnings despite rule requiring expensing in US*. In het artikel wordt geconstateerd dat er onder analisten verwarring heerst en dat in veel gevallen (ongeveer de helft) de winst-per-aandeel nog steeds exclusief de kosten van stockopties berekent.

Dit aantal zal ongetwijfeld gaan afnemen, want in onze nieuwe cultuur van steeds toenemende regelgeving zal dit wel worden ingeregeld.

Maar het is toch leuk om te zien wat het effect is van de verschillende handelwijzen van deze analisten.

De discussie over het opnemen van de 'kosten' van stockopties in de resultatenrekening is geëindigd: die 'kosten' moeten worden opgenomen.

Ook over de manier waarop deze kosten moeten worden berekend, bestaat redelijke eenstemmigheid: De Black Scholes-methode.

Ik ga hier niet verder in op het feit dat die methode nooit is bedoeld voor en niet geschikt is om de waarde van deze soort opties te berekenen. Maar het blijft toch vreemd dat als je in een bepaald jaar voor een Black Scholes-waarde van € 100.000 opties krijgt, je het volgend jaar de helft van dat aantal opties voor hetzelfde bedrag zou krijgen als de koers van het aandeel zou zijn verdubbeld.

Even vreemd is het dat je het volgend jaar twee keer zoveel opties zou krijgen voor hetzelfde bedrag als de koers zou zijn gehalveerd.

Maar dat terzijde.

Als je met redelijk geïnformeerde mensen spreekt over het in de kosten opnemen van stockopties krijg je over het algemeen de reactie: dat lijkt me nogal logisch, natuur-

lijk moet dat! Maar als je dan doorvraagt 'heb je wel eens nagedacht over de tegenrekening van die boeking als kostenpost', dan krijg je een lege blik of een geïrriteerde reactie in de geest van 'ik ben geen boekhouder'.

Maar laten we die vraag toch eens serieus nemen en het antwoord geven in de vorm van een ouderwetse journaalpost. Die luidt:

Kosten
Aan Eigen vermogen

Dus die kosten worden wel in de resultatenrekening als last opgenomen, maar het geboekte bedrag wordt meteen toegevoegd aan het vermogen. Broekzak-vestzak dus. En daarom maakt ook niemand zich druk over die malle waardering: het is toch lood om oud ijzer. Want na één jaar is de vermogenssituatie van bedrijven die de opties wel en bedrijven die de opties niet als kosten boeken totaal gelijk.

Kijk maar mee:

Bedrijf 1 (boekt de opties als kosten)

Omzet	1.000
Gewone Kosten	800
	200
Optiekosten	100
Resultaat	100

Eigen vermogen begin van het jaar	2.000
Aan eigen vermogen toegevoegde kosten van opties	100
Toevoeging resultaat van het jaar	100
Begin vermogen nieuwe jaar	2.200

Bedrijf 2 (boekt de opties niet als kosten)

Omzet	1.000
Gewone Kosten	800
Resultaat	200

Eigen vermogen begin van het jaar	2.000
Toevoeging resultaat van het jaar	200
Begin vermogen nieuwe jaar	2.200

'Niemand maakt zich druk over de malle waardering: het is toch lood om oud ijzer.'

U ziet het. Het maakt niet uit, want die zogenaamde kosten van de opties zijn geen kosten. Maar boekhoudkundig zijn we er mooi uitgekomen.

Ik begrijp die verwarring onder de analisten dus wel. Hun winst-per-aandeel berekeningen willen ze niet laten vervuilen door boekhoudkundige hoogstandjes. Maar mijn voorspelling is dat ze op niet al te lange termijn overstag zullen gaan.

Het gaat namelijk al lang niet meer om een *true and fair view*, maar helaas steeds vaker om het volgen van regeltjes die zijn gemaakt met een bijbedoeling. In dit geval de bijbedoeling om stockopties op het resultaat in mindering te brengen, terwijl het geen kosten zijn.

Hoe anders is het met de zogenaamde SARS (Stock Appreciation Rights).

Dit zijn aandelen-gerelateerde bonussen waarbij het verschil tussen de beurskoers op het moment dat de 'opties' worden uitgeoefend en de beurskoers op het moment van uitgifte, in contanten wordt uitgekeerd. Dit zijn pure kosten die het bedrijfsresultaat drukken. In journaalposten:

Kosten aan Kas.

SARS worden vaak op een lijn gesteld met opties maar dat is dus een misvatting. SARS komen ten laste van het resultaat en opties worden 'betaald' door verwatering (uitgifte van extra aandelen).

Noot

Kees Storm is register-accountant en was tot zijn pensionering in 2002 voorzitter van de raad van bestuur van AEGON NV. Lang daarvoor was hij werkzaam in het accountantsberoep.

Uitslag webstelling

Toezichthouders moeten zich bij de bestrijding van fraude veel meer dan nu richten op het midden- en kleinbedrijf.

	RA	Student	Overig	Totaal
Eens	5	6	4	15
Oneens	8	12	9	29

Weinig stemmers deze keer, wel veel toelichtingen daarbij.

Tweederde van de stemmers is het oneens met de kritiek van Dennis Doornbos (oktober 2005, pagina 52) dat het toezicht op accountantskantoren en hun klanten zich nu ten onrechte met name richt op de grote spelers. Door de negatieve publiciteit bij eventuele schandalen zou men juist in dat segment al heel voorzichtig zijn, waardoor de frauderisico's in het mkb veel groter zijn. "Laat de markt zijn werk doen en laat de AFM zich vooral richten op die gevallen waarin de marktwerking juist veel minder aanwezig is", stelde Doornbos.

'Dit is met een kanon op een mug schieten', luidt een onomwonden reactie. Een ander noemt de stelling Doornbos 'erg ongenueanceerd'. Maar weer een ander wijst er op dat uit onderzoek blijkt dat bij het mkb 'zeer frequent fraude plaatsvindt' en dat - ook al omdat in het kleinere mkb vaak helemaal geen accountantscontrole plaatsvindt - het risico op het niet ontdekt worden daarvan veel groter is dan bij grote ondernemingen.

Een ander: 'Het grootbedrijf staat meer in de belangstelling en zal eerder onderhevig zijn aan kritische kanttekeningen bij vermeende onjuiste berichtgeving. Het midden- en kleinbedrijf is te onbeduidend voor de mediabelangstelling, en vaak van te weinig importantie voor justitieel onderzoek. En dat ondermijnt het zakelijke rechtsgevoel. En er gebeurt erg veel in deze sector dat ongenueanceerd fraude genoemd kan worden.'

Veel andere webstemmers wijzen op het grotere aantal stakeholders bij grote (zeker beursgenoteerde) ondernemingen,

hetgeen gevolgen van fraude daar voor het maatschappelijk verkeer groter maakt dan bij affaires in het mkb.

Weer een andere 'waarnemer' wijst op de rolverdeling in het toezicht. Doornbos heeft volgens hem of haar de verkeerde toezichthouder in het vizier: 'De voor het beroep relevante toezichthouder, de AFM, heeft geen taak in het bevorderen van de goede beroepsuitoefening door accountants. Op grond van de Wet op de Registeraccountants ligt die taak bij het NIVRA. De AFM heeft een, daarmee wel overlappende, verantwoordelijkheid voor het goed functioneren van de financiële markten. Fraude met jaarrekeningen van beursgenoteerde ondernemingen valt daar onder, fraude in het mkb niet. Je kunt wel proberen de AFM op te zadelen met een rol buiten haar verantwoordelijkheid, maar waarom neemt het NIVRA niet gewoon zelf de verantwoordelijkheid die ze krachtens de WRA heeft?'

